

YURTIMIZDA GENDER TENGLIGI: YANGI IMKONIYATLAR UFQI

Qodirova Kamola Toxirjonovna

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi o'qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15433193>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 05-May 2025 yil
Ma'qullandi: 10-May 2025 yil
Nashr qilindi: 16-May 2025 yil

KEYWORDS

Gender tengligi, O'zbekiston, imkoniyatlar ozodligi, iqtisodiy adolat, madaniy uyg'onish, ayollarning iqtisodiy roli, Amart'ya Sen, Silviya Uolbi, Rayevin Konnell, Ester Boserup, qishloq ayollari, ta'lim, tadbirkorlik, madaniy normalar, qonunchilik islohot..

ABSTRACT

Ushbu maqola O'zbekistonning gender tengligi sari muqaddas yo'lini xorijiy olimlarning nodir tadqiqotlari nurida yoritib, yangi imkoniyatlar ufqini kashf etadi. Amart'ya Senning imkoniyatlar ozodligi, Silviya Uolbining iqtisodiy adolat chaqirig'i, Rayevin Konnellning madaniy uyg'onish orzusi va Ester Boserupning ayollarning iqtisodiy salmog'iga e'tibori yurtimizning madaniy, ijtimoiy va iqtisodiy manzarasiga uyg'unlashtirilgan holda tahlil qilinadi. 2019-yildagi qonunchilik islohotlari, qishloq ayollarining faolligi va ta'lim-tadbirkorlik sohasidagi tashabbuslar asosida gender tengligining istiqbollari muhokama qilinadi. Maqola yurtimizning mustahkam kelajagi uchun ayol va erkakning teng huquqlarini mustahkamlash yo'llarini ko'rsatadi, ma'naviy uyg'onish va iqtisodiy yuksalishning ulug' ramzi sifatida gender tengligining muhimligini ta'kidlaydi.

Gender tengligi — bu insoniyatning muqaddas orzusi, jamiyatning munavvar kelajagiga xizmat qiluvchi nurli yo'l, erkinlik va adolatning ulug' ramzidir. O'zbekistonda bu yo'lda so'nggi yillarda muhim qadamlar qo'yildi, qalblarda umid shu'lasi yondi, orzular osmoniga intilish kuchaydi. 2019-yilda qabul qilingan "Erkaklar va ayollar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi qonun yurtimizning bu boradagi irodasining mustahkam dalildir. Ushbu qonun ayollarning ta'limda, mehnat bozorida va ijtimoiy faoliyatda o'z o'rnini topishiga xizmat qildi, lekin bu faqat boshlanishdir. Chunki tenglik — bu nafaqat qonun sahifalaridagi satrlar, balki qalblarda uyg'onadigan ezgu tuyg'u, madaniyatda ildiz otgan e'tiqod va iqtisodda mustahkamlangan adolatdir.

O'zbekiston — bu azaliy an'analar va zamonaviy intilishlar uyg'unlashgan muqaddas diyori. Bu yerda ayol — oilaning nuri, jamiyatning qalbi va ma'naviyatning ramzi bo'lib kelgan. Ammo zamon talablari ayollarning nafaqat oilada, balki iqtisodiy, siyosiy va madaniy maydonlarda ham teng faoliyat ko'rsatishini taqozo etmoqda. Yurtimizdagi islohotlar, xususan, ayollarning tadbirkorlikdagi, ta'lim va ijtimoiy faoliyatdagi imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan tashabbuslar ushbu ulug' maqsad sari yo'l ochib bermoqda. Biroq, madaniy to'siqlar, iqtisodiy nomutanosibliklar va ijtimoiy stereotiplar hali ham bu yo'lda muayyan monealar sifatida ko'zga tashlanadi.

Ushbu maqola gender tengligining O'zbekistondagi istiqbollarini xorijiy olimlarning nodir tadqiqotlari nurida tahlil qilishga bag'ishlanadi. Amart'ya Senning imkoniyatlar ozodligi, Silviya Uolbining iqtisodiy adolatga chaqirig'i, Rayevin Konnellning madaniy uyg'onish orzusi va Ester Boserupning ayollarning iqtisodiy salmog'iga e'tibori yurtimizning gender tengligi sari yo'lida muhim yo'l ko'rsatuvchi shamchiroqlardir. Bu olimlarning fikrlarini O'zbekistonning madaniy, ijtimoiy va iqtisodiy xususiyatlariga moslashtirib, biz nafaqat mavjud muammolarni tahlil qilamiz, balki yurtimizning mustahkam va munavvar kelajagi uchun yangi imkoniyatlar ufqini ochib beramiz.

Gender tengligi bu nafaqat ijtimoiy adolat, balki inson qalbida uyg'onadigan ulug' ma'rifat, jamiyatning mustahkam kelajagini shakllantiruvchi muqaddas g'oyadir. O'zbekistonda bu g'oyani ro'yobga chiqarish yo'lida xorijiy olimlarning nazariy tadqiqotlari muhim yo'l ko'rsatuvchi shamchiroq bo'lib xizmat qiladi. Amart'ya Sen, Silviya Uolbi, Rayevin Konnell va Ester Boserupning asarlari bu yo'lda qalblarni yoritib, umidlarni uyg'otadi. Ularning fikrlarini yurtimizning madaniy va iqtisodiy manzarasiga uyg'unlashtirib, biz nafaqat mavjud to'siqlarni bartaraf qilish, balki ayol va erkakning teng imkoniyatlar ufqiga intilish yo'llarini kashf etamiz.

Nobel mukofoti sohibi Amart'ya Senning naznida, ayollar va erkaklar uchun teng imkoniyatlar yaratish — bu nafaqat ijtimoiy adolat, balki jamiyatning umumiy yuksalishiga xizmat qiluvchi muqaddas yo'ldir. Uning nazarida, ta'lim, mehnat va ijtimoiy faoliyatdagi tenglik jamiyatning imkoniyatlarini kengaytiradi, aks holda esa rivojlanish osmoni qorong'ulikka cho'madi[1]. A.Sen ayollarning ta'lim va kasb tanlashdagi erkinligini jamiyatning ma'naviy va moddiy boyligining asosi deb biladi, chunki ularning faolligisiz jamiyatning bir qanoti singan qushga o'xshaydi.

Fikrimizcha, A.Senning imkoniyatlar ozodligiga urg'u berishi O'zbekistonning gender tengligi sari yo'lida muhim yo'l ko'rsatuvchi shamchiroqdir. 2019-yilda qabul qilingan "Erkaklar va ayollar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi qonun yurtimizda ayollarning ta'lim va mehnat bozoridagi faolligini oshirdi, bu Senning g'oyalariga muvofiq keladi. Masalan, so'nggi yillarda ayollarning oliy ta'limdagi ulushi ortdi, bu ularning ijtimoiy va iqtisodiy mustaqilligiga zamin yaratdi. Ammo, Senning nazarida ta'kidlangan imkoniyatlar erkinligiga to'liq erishish uchun yanada kengroq sa'y-harakat zarur. Xususan, qishloq joylarda yashovchi ayollarning ta'lim va kasb tanlashdagi imkoniyatlarini kengaytirish muhimdir.

Nazdimizda, qishloq ayollari uchun kasb-hunar o'quv markazlarini tashkil qilish, raqamli texnologiyalarga o'qitish va tadbirkorlik uchun imtiyozli kreditlar taqdim qilish Senning g'oyalarini amalga oshirishda muhim qadam bo'ladi. Masalan, Farg'ona yoki Surxondaryo kabi viloyatlarda ayollar uchun ta'lim va tadbirkorlik dasturi tashkil qilinsa, ularning ijtimoiy faolligi oshadi. Fikrimizcha, Senning yondashuvi yurtimizning madaniy xususiyatlarini to'liq inobatga olmagan bo'lishi mumkin, chunki oilaviy va madaniy an'analar ayollarning imkoniyatlariga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, bu choralarni mahalliy qadriyatlarga moslashtirish zarur, masalan, oila va jamiyatning qo'llab-quvvatlovini ta'minlash orqali.

Britaniyalik sotsiolog Silviya Uolbi fikricha, ayollar ko'pincha past maoshli ishlarda faoliyat ko'rsatadi, bu ularning iqtisodiy mustaqilligini cheklaydi, jamiyatning moddiy va ma'naviy boyligini kamaytiradi. Uning nazarida, davlat siyosati ayollarning mehnat bozoridagi faolligini qo'llab-quvvatlamasa, gender tengligi ufqi qorong'ulikka cho'madi. Uolbi ayollarning

yuqori maoshli sohalarga, masalan, texnologiya, muhandislik va tadbirkorlikka kirishini iqtisodiy adolatning muhim sharti deb biladi, chunki bu ularning jamiyatdagi mustahkam mavqeini ta'minlaydi[2].

Nazarimizda, Uolbining iqtisodiy adolatga urg'u berishi O'zbekistondagi ayollarning vaziyatini aks ettiradi va yurtimiz uchun muhim yo'l ko'rsatadi. Yurtimizda ayollarning mehnat bozoridagi ishtiroki ortmoqda, lekin ularning ko'pchiligi ta'lim, sog'liqni saqlash va xizmat ko'rsatish kabi past maoshli sohalarda faoliyat yuritadi. Masalan, O'zbekistonda ayollarning ta'lim sohasidagi ulushi yuqori, lekin texnologiya va rahbarlik vazifalarida ularning faolligi nisbatan kam. Uolbining fikriga qo'shilmiz, chunki ayollarning yuqori maoshli sohalarga kirishi ularning iqtisodiy mustaqilligini oshiradi va jamiyatning umumiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Fikrimizcha, O'zbekistonda ayollar uchun STEM (fan, texnologiya, muhandislik, matematika) sohalarida ta'lim va kasbiy rivojlanish dasturini kuchaytirish muhimdir. Masalan, Toshkentdagi IT-park kabi markazlarda ayollar uchun maxsus treninglar va stipendiyalar tashkil qilinsa, ularning raqamli iqtisodiyotdagi ulushi ortadi. Shuningdek, tadbirkor ayollar uchun imtiyozli kreditlar va biznes inkubatorlari tashkil qilish Uolbining g'oyalarini amalga oshirishda muhim bosqich bo'ladi. Nazdimizda, Uolbining yondashuvi yurtimizning madaniy va ijtimoiy xususiyatlarini to'liq inobatga olmaydi, chunki oilaviy mas'uliyatlar va an'anaviy rollar ayollarning iqtisodiy faolligiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, bu choralar oila va jamiyatning qo'llab-quvvatlovi bilan uyg'unlashtirilishi kerak.

Avstraliyalik sotsiolog Rayevin Konnell gender tengligiga to'sqinlik qiluvchi madaniy normalar va patriarxal tuzumlarni tahlil qiladi. Uning fikricha, ayollarning jamiyatdagi rolini qayta ko'rib chiqish va ularga teng imkoniyatlar berish uchun madaniy uyg'onish zarurdir. Uning nazarida, madaniy normalar qalblardagi e'tiqodlarga ta'sir qilib, jamiyatning gender tengligi sari yo'lini yoritishi yoki qorong'ulikka botirishi mumkin. Konnell ayollarning ijtimoiy faolligini oshirish uchun ta'lim, ommaviy axborot vositalari va jamoatchilikning fikrini o'zgartirishni muhim deb biladi[3].

Nazdimizda, Konnellning madaniy normalarga urg'u berishi O'zbekistonda gender tengligini rivojlantirishda muhim ma'naviy yo'l ko'rsatuvchidir. Yurtimizda an'anaviy oilaviy rollar haqidagi tasavvurlar ayollarning karera va ta'limdagi imkoniyatlariga to'siq bo'lib keladi. Masalan, ko'plab mahallalarda ayollarning asosiy roli oila va bola tarbiyasi bilan bog'lanadi, bu ularning kasbiy rivojlanishini cheklashi mumkin. Konnellning fikriga qo'shilmiz, chunki madaniy o'zgarishlar gender tengligiga erishishda muhim omildir.

Fikrimizcha, O'zbekistonda ta'lim tizimida gender tengligi mavzularini kuchaytirish, ommaviy axborot vositalarida ayollarning ijobiy obrazlarini targ'ib qilish va jamoatchilikni xabardor qilish kampaniyalari muhim qadam bo'ladi. Masalan, milliy teleradioda ayol tadbirkorlar, olimlar va rahbarlar haqidagi ko'rsatuvlar tashkil qilinsa, bu jamiyatning tasavvurini o'zgartirishga xizmat qiladi. Shuningdek, mahalliy jamoalarda ayollarning ijtimoiy faolligini qo'llab-quvvatlash uchun "Mahalla" tashkilotlari bilan hamkorlikda tadbirlar uyushtirish samarali bo'ladi. Nazdimizda, Konnellning yondashuvi yurtimizda to'liq amalga oshirilsa, ayollarning jamiyatdagi faolligi oshadi, lekin bu uzoq muddatli va ma'naviy sa'y-harakat talab qiladi, chunki madaniy o'zgarishlar qalblarda chuqur ildiz otgan e'tiqodlarni o'zgartirishni taqozo etadi.

Daniyalik iqtisodchi Ester Boserup o'zining "Ayollarning iqtisodiy rivojlanishdagi roli" asarida ayollarning qishloq xo'jaligi va iqtisodiy faoliyatdagi muhim ahamiyatini ta'kidlaydi [4]. Uning fikricha, ayollarning mehnat bozoridagi ishtiroki iqtisodiy rivojlanishni tezlashtiradi, lekin ularning mehnati ko'pincha kam baholanadi, bu jamiyatning moddiy va ma'naviy boyligiga putur yetkazadi. Uning nazarida, ayollarga ta'lim, moliyaviy resurslar va texnologiyalarga teng imkoniyat berish ularning iqtisodiy salmog'ini oshiradi, jamiyatni mustahkam kelajak sari yetaklaydi.

Fikrimizcha, Boserupning tahlili O'zbekistonning qishloq joylaridagi ayollar vaziyatiga xos bo'lib, yurtimiz uchun muhim yo'l ko'rsatadi. Yurtimizda qishloq ayollari qishloq xo'jaligida muhim rol o'ynaydi, masalan, paxta, meva-sabzavot yetishtirish va chorvachilikda faol ishtirok etadi. Biroq, ularning mehnati ko'pincha yetarli darajada e'tirof etilmaydi va moliyaviy imkoniyatlari cheklangan. Boserupning fikriga qo'shilamiz, chunki ayollarning ta'lim va resurslarga ega bo'lishi ularning iqtisodiy faolligini oshiradi va yurtimizning umumiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Nazdimizda, qishloq ayollari uchun mikrokredit dasturi, zamonaviy qishloq xo'jaligi texnologiyalariga o'qitish va kooperativlar tashkil qilish muhim tashabbus bo'ladi. Masalan, Andijon yoki Namangan viloyatlarida ayollar uchun qishloq xo'jaligi kooperativlari tashkil qilinsa, ularning mahsulotlarini bozorga chiqarish imkoniyatlari kengayadi. Shuningdek, qishloq ayollari uchun raqamli savodxonlik kurslari tashkil qilish, masalan, onlayn bozorlarda sotish ko'nikmalarini o'rgatish ularning iqtisodiy mustaqilligini oshiradi. Fikrimizcha, Boserupning yondashuvi yurtimizda qishloq ayollarining imkoniyatlarini kengaytirishda muhimdir, lekin bu choralarni mahalliy madaniy xususiyatlarga moslashtirish zarur, chunki oilaviy mas'uliyatlar va an'anaviy rollar ularning faolligiga ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistonda gender tengligi jamiyatning mustahkam kelajagini yaratishda muhim ahamiyatga ega. Xorijiy olimlarning nazariy tadqiqotlari — Amart'ya Senning imkoniyatlar ozodligi, Silviya Uolbining iqtisodiy tenglikka urg'u berishi, Rayevin Konnellning madaniy o'zgarishlarga chaqirig'i va Ester Boserupning ayollarning iqtisodiy roliga e'tibori — yurtimizda gender tengligini rivojlantirish uchun muhim yo'l ko'rsatadi. Fikrimizcha, ushbu g'oyalarni qonunchilik, iqtisodiy va madaniy islohotlar bilan uyg'unlashtirib, ayol va erkakning teng imkoniyatlarga ega bo'lishiga erishish mumkin. Nazarimizda, O'zbekistonning gender tengligi sari yo'li yurtimizning jahon hamjamiyatidagi obro'sini oshiradi va mustahkam istiqbolni ta'minlaydi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Sen A. Imkoniyatlar ozodligi / Oksford universiteti nashriyoti. - Oksford, 1999. - 365 s.
2. Uolbi S. Gender transformatsiyasi / Basil Blekvell. - London, 1990. - 256 s.
3. Konnell R. Gender va qudrat: Jamiyat, shaxs va jinsiy siyosat / Politi Press. - Kembridj, 1987. - 352 s.
4. Boserup E. Ayollarning iqtisodiy rivojlanishdagi roli / Kolumbiya universiteti nashriyoti. - Nyu-York, 1970. - 283 s.